

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ПЕДАГОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Борис МАКСИМЧУК

Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського

Анотація. У статті досліджено зв'язки історичного розвитку оздоровчої фізичної культури, починаючи з часів стародавнього Античного світу і закінчуючи сучасним станом проблеми. Проведений історико-філософський, педагогічний аналіз розвитку освіти, теорії і практики оздоровчої функції фізичної культури.

Ключові слова: оздоровча фізична культура, історія, педагогічна теорія і практика.

Постановка проблеми. Наукове вирішення питань теорії і практики виховання і освіти відростаючого покоління неможливе без дослідження історичного зв'язку виникнення даного явища, починаючи з часів стародавнього Античного світу і закінчуючи сучасним станом проблеми. У минулому прогресивними мислителями, філософами педагогами висунуто нема-ліч родових педагогічних ідей, що відкрили широкі історичні перспективи в розвитку проблем педагогічної теорії і практики: античний світ – Плутарх, Ксенофонт, Платон, Протагор, Арістотель; педагогіка Риму – Корнелій Тацит, Марк Фабій Квінтіліан; середні віки – Блаженний Ієронім, Абельяр, Алкуні, Ельфрін, Н. Сперанський, Хома Аквінський, Ф. Бекон; педагогіка французького гуманізму – Ф. Рабле, М. Монтень; педагогіка Німеччини в період Реформації – Еразм Роттердамський, М. Лютер, Ф. Паульсен, А. Фортунатов; педагогіка соціалістів-утопістів – Томас Мор, Томоцо Кампанелла; педагогічна система Яна Амоса Коменського; педагогіка Англії і Франції – Джон Локк, Джон Беллерс, П. Гюйо, О. Греар, Фенелон, Жан-Жак Руссо, Франсуа Ге, Д Дідро, Морелі Талейран, Лавуазьє, Г. Бабеф; великий швейцарський педагог І. Г. Песталоцці.; педагогіка Німеччини і Австрії – Ф. Енгельс, Т. Циглер, І. Кант, Г. Фіхте, російська педагогіка – І. І. Бецкой, Н. І. Новікова й ін.

Історія педагогічної освіти нерозривно пов'язана з практикою роботи педагогічних навчальних закладів. Без історії педагогічної освіти немає її теорії, а без теорії не може бути наукової організації навчально-виховного процесу.

Аналіз попередніх досліджень. Дослідженню історико-педагогічних проблем присвячені свої праці такі вітчизняні науковці, як Л. П. Вовк [1], Є. Н. Приступа [2], О. В. Сухомицька [3], зокрема дослідженням історії фізкультурної освіти займалися і такі російські науковці, як В. У. Агеев [4], Н. Ф. Кулинка [5], В. В. Столбов [6].

Метою цієї статті є дослідження зв'язків історичного розвитку оздоровчої фізичної культури, починаючи з часів стародавнього Античного світу і закінчуючи сучасним станом проблеми.

Виклад основного матеріалу. На протязі багатьох століть головними розповсюджувачами початкової освіти були "майстри грамоти", "начетчики", "книжники", "учительські класи повісники", які навчали людей читанню, письму і рахунку, залучали їх до "древа знань". Навчання було для них таким же промислом, як гончарне ремесло або полювання на дикуватого звіра. Ці люди "промишляли" по містах і селах "мандруючі вчителі") або робили власні "грамотні хати". У ряді місць на кошти общин створювалися училища [7].

Вважаючи виховання вищим і благороднішим завданням[задачею], мислителі античного світу (Лікурґ) узялися до здійснення своїх дій здалека – з самого зачаття і народження, вступуючи укладення шлюбів. Вони встановили, щоб дівчата також гарно бігали, були витривалими в боротьбі, в киданні диска і списа, щоб їх тіла були

сильними і міцними і, щоб такими ж були і народжувані ними діти. Загартовані такими вправами, вони могли легше винести муки дітородіння і вийти з них здоровими. "Ми встановлювали наступні закони: вагітна жінка повинна гуляти; немовляти потрібні формувати, як з [із] воску, поки [доки] воно гнучке".

"І для тіла і для душі зовсім малих дітей візьмемо за основний початок годування грудьми і рух, що по можливості здійснюється в перебіг всієї ночі і дня. Це корисно всім дітям, найбільше самим меншим, щоб вони жили постійно, якщо можливо, як на морі". "Насправді, коли матері хочуть, щоб заснуло дитя, якому не спиться, вони застосовують зовсім не спокій, а навпаки, рух, постійно вколюючи дитя на руках; вони удаються не до мовчання, а до якогось наспіву, і прямо-таки як би награвуть дітям на флейті. Душевний склад трилітнього і чотирилітнього і навіть шестирічного дитяти потребує забав. Годувальниці повинні піклуватися також і про дітей цього віку, щоб вони були благопристойні, а не розбещені. Над самими годувальницями і над всіма цими дитячими садами будуть поставлено дванадцять жінок – по одній для кожного такого дитячого саду, щоб стежити там за порядком; їх щорік призначають муть законохоронителі з числа вищезазначених годувальниць" [8, с. 27].

«Поставлена на цю посаду відвідуватиме щодня певне святилище і всякий раз накладати покарання, якщо хто провиниться. Після того, як діти досягнуть шестирічного віку, обидві статі відділяються. Хлопчики проводять час з хлопчиками, так само дівчатка – з дівчатками. Але і ті, та інші повинні звернутися до навчання. Хлопчики поступають до вчителів верховної їзди, стрілянина з лука, метання з дротиків. Якщо дівчатка погодяться, вони так само навчаються цьому; особливо ж слід їм навчитися використанню зброї» [7].

"Навчанням треба б скористатися, так би мовити, двоюко: по відношенню до тіла – гімнастичним мистецтвом, а для розвитку якостей душі – мусическим. Що відноситься до гімнастичного мистецтва, у свою чергу підрозділяється на два види: по-перше, танець, по-друге, боротьба" [7 с. 240].

Ці види слугують для додання здоров'я, спритності і краси членам і частинам самого тіла шляхом відповідних для кожного з них згинань і розтягань, причому ритмічний рух розповсюджується впродовж всього танцю. Гімнастичні вправи обов'язкові для всіх хлопчиків і дівчаток. Потрібно побудувати гімназії разом з суспільними училищами, а в околицях – манежі і плаці, добре пристосовані для стрілянина з лука і решти вправ. У всіх цих училищах наймані вчителі, з числа осілих чужоземців, навчатимуть всім наукам і мусичному мистецтву ... і старий і молодий повинні по змозі неодмінно здобути освіту: адже діти належать божественній державі, ніж своїм батькам" [7, с. 138].

У Стародавній Греції склалися дві системи виховання: спартанська і афінська. Спартанське виховання здійснювалося державою, воно переслідувало завдання – готувати з дітей спартанців-воїнів стійких і загартованих, майбутніх рабовласників. Керівником виховання дітей в Спарті призначалася відома властями людина. Особлива увага зверталася на фізичне виховання.

Афіняни вважали за ідеальну людину того, хто прекрасний у фізичних і етичних вправах і прагнули до поєднання розумового, етичного, естетичного і фізичного виховання.

Древній ідеал "досконалої людини", тобто "силача і мудреця", до нашого часу залишається суспільне життя переважає над особистістю і тим глибоко відрізняє сучасне суспільство від простого стада або кагалу. Це має бути ускладнений тим поняттям, що людина тим більше досконала, чим більш вона корисна для широкого кола суспільних інтересів, держави і всього людства. Вища освіта для одного одноосібного задоволення, без суспільно-державної діяльності абсолютно не задовільна. "У вирішенні творів ... повинно шукати історичний ключ до розуміння безлічі питань, що стосуються до справи народної освіти" [10, с. 12].

Історія, як і філософія, розглядає фізичну культуру як органічну частку загальної культури, виховання і освіти людей, підготовки їх до трудової діяльності. В історії суспільного розвитку фізичній культурі, спорту завжди належала важлива роль у формуванні фізичних і психічних якостей людського роду, які, при відповідальному підході сприяли вихованню фізичної, розумової і психічної гармонії людської особи.

Походження фізичної культури як феномену культури вивчає в своїй монографії "Виникнення і первинний розвиток фізичного виховання" Н.І. Пономарев. Про це ж свідчать і дослідження Л. Куна. Автор, приваблюючи велику кількість матеріалу, показує, що розвиток фізичного виховання є складовою частиною освітнього процесу, не лише в країнах Європи, але і в інших регіонах світу. Не всі твердження автора є цілком доказовими. Так, наприклад, недооцінювалася роль самобутності системи фізичного виховання, утворення, яке складало певну частку народної педагогіки [11; 12].

Питання фізичного виховання знайшли своє віддзеркалення ще на самих ранніх етапах розвитку суспільства в культових обрядах, легендах, міфах, та пізніше – в літературних пам'ятниках, медичній і педагогічній літературі. У праці ученого Середньої Азії Абу Алі Ібн Сина Авіценни "Канон лікарської науки" розглядаються проблеми охорони здоров'я, роль і значення фізичних вправ в оздоровчій і лікувальній практиці. Один з видатних мислителів стародавнього світу Плутарх, оцінюючи оздоровче значення фізичних вправ, відмітив: "Тімнастика – це цілюща частка медицини" [12, с. 12]. У книзі прогресивного діяча освіти на Русі Спіфанія Четвертого Славинецького "Громадянство звичаїв дитячих" показано місце фізичного виховання в системі освіти дітей, підкреслюється його зв'язок з розумовим і етичним вихованням [12].

Виниклі системи фізичного виховання в багатьох країнах (Англія, США, Канада, Австрія, Німеччина, Швеція, Франція, Чехія, Данія, Швейцарія і ін.) мали багато загального, але кожна з них відображала своєрідність суспільно-історичних умов розвитку.

У створенні науково-теоретичних, педагогічних основ фізичного виховання значний внесок привнесли Р. Демені, І. М. Сеченов і П. Ф. Лесгафт.

Георг Демені (1850-1917) на основі досліджень паризького Науково-дослідного інституту фізичної культури констатував, що "система рухів" в найбільш поширених німецькій і шведській гімнастиках не узгоджується із закономірностями анатомії і фізіології.

І.М. Сеченов (1829-1905) відкрив загальні закономірності, які привели до формування нового переконання з приводу фізичного виховання. Було встановлено, що фізичні вправи впливають не лише на окремі групи м'язів, але і на функціонування внутрішніх органів людини і його душевні процеси.

П. Ф. Лесгафт (1837-1909) досліджував фізичне виховання з погляду суспільної ролі фізичної культури. У своїй роботі "Керівництво по фізичній освіті дітей шкільного віку" П. Ф. Лесгафт виклав основні положення своєї теорії про те, що система фізичного виховання підпорядкована закономірностям фізіології; гармонійний розвиток ґрунтується на єдності фізичних і духовних сил людини і відбувається при провідній ролі свідомості; навчання фізичному вихованню по суті є частковою передачею учбового матеріалу, накопиченого в ході історії; нормального фізичного розвитку можна досягти тільки при науково-обґрунтованій системі "фізичної освіти"; учбовий матеріал, взятий з наукової системи фізичної освіти, не охоплює всю «скарбницю знань, фізичне виховання є функцією закономірностей педагогіки [13, с. 182].

У 1893 році за ініціативою П. Ф. Лесгафта було створене Петербурзьке суспільство сприяння фізичному розвитку молоді, що вчиться. При суспільстві було дозволено відкрити Тимчасові курси для підготовки керівниць фізичних вправ і ігор. Викладання на курсах здійснювалося за системою П. Ф. Лесгафта. У 1905 році П.Ф. Лесгафт перетворив Тимчасові курси у Вищу вольну школу, яка повинна була готувати педагогів по фізичній культурі. У своїх роботах "Відношення анатомії до фізичного виховання і головне завдання фізичного виховання в школі", "Керівництво по фізичній освіті дітей шкільного віку", "Система виховання", "Основи теоретичної анатомії" П. Ф. Лесгафт виклав погляди на сутність фізичного виховання.

Разом з тим в Російській державі вже з початку XVIII ст. фізичне виховання вводиться в систему дворянської освіти, що знайшло своє віддзеркалення в художній літературі, поезії, театральній, образотворчому мистецтві.

Підйом науки, культури, педагогіки, медицина сприяла подальшому розвитку науково-теоретичних і педагогічних основ фізичного виховання. Просвітителі Н. І. Новіков в своїх педагогічних творах розглядає три складові частини виховання (фізичне, етичне, розумове), вперше вводить поняття "Фізичне виховання".

А. П. Протасов (1765) у вчених зборах Російської Академії виступив з двома доповідями "Про фізичне виховання дітей" і "Про необхідність руху для збереження здоров'я". Російські лікарі Е. А. Покровський і Е. М. Демент'єв (1884) опублікували працю "Фізичне виховання дітей у різних народів, переважно Росії" і "Фізичне виховання юнацтва у відношенні до сучасної системи шкільного виховання" [9].

Подальший розвиток ідей цих учених відбитий в дослідженнях ряду авторів, що займаються проблемами медичного і педагогічного забезпечення фізичного виховання в школах, позашкільних організаціях, в системі вищої освіти (Ф. Буїссон, Э. Фалк, Д. Лавіс, Р. Ебер, Е. Далькроз, Н. Бернштейн, Н. Озолін, М. Іваніцький, І. Саркізов, П. Рунд, А. Пуні, А. Крестовников, А. Новіков і ін.) Родоначальником організованого рекреаційного руху (відновлення здоров'я за допомогою засобів фізичної культури і спорту) можна вважати Лютера Гуліка (США). Міжнародне значення мали роботи викладача університету Х. Іордана (Польща) [14].

Висновок

Таким чином, проводячи історико-філософський, педагогічний аналіз розвитку освіти, теорії і практики оздоровчої функції фізичної культури, можна зробити висновок про те, що система освіти, будучи одною з конструктивних підсистем суспільства і результатом взаємодії соціального, культурно-історичного розвитку, проходить ті ж форми в процесі свого історичного розвитку, що і суспільство взагалі. Внаслідок цього методологічні основи організації і технології навчання педагогів, фахівців з оздоровчої, рекреаційної фізичної культури витікають як зі встановлених наукою закономірностей суспільного розвитку освіти як системи, так і із закономірностей розвитку особистості, її психо-фізіологічних, фізичних і інших особливостей.

Список літератури

1. *Вовк Л. П.* Історія освіти дорослих в Україні : нариси / Л. П. Вовк. – К. : УДІП, 1994. – 228 с.
2. *Приступа Є. Н.*, Зміст і форма військово-фізичної підготовки в Україні (з найдавніших часів до ХІІІ ст.) / Є. Н. Приступа, Я. В. Тимчак, Л. О. Мазур. // Традиції фізичної культури в Україні : зб. наук. ст. – К., 1997. – С. 35-43.
3. *Сухомлинская О. В.* Учитель в современном мире и его роль в демократическом образовании : учеб. пособие. / О. В. Сухомлинская. – К. : [б.н.], 1990. – 84 с.
4. *Агеевец В. У.* Физическое образование в России. / В. У. Агеевец. – СПб : КомТекст, 1996. – 25 с.
5. *Кулинка Н. Ф.* История и организация физической культуры : учеб. пособие. Н. Ф. Кулинка. – М. : Просвещение, 1982. – 223 с.
6. *Столбов В. В.* История и организация физической культуры и спорта : учебник. В. В. Столбов. – М. : Просвещение, 1989. – 288 с.
7. *Всеобщая история Георга Вебера.* – М. : Типогр. В. Ф. Рихтера, 1891. – 1012 с.
8. *Константинов Н. А.* История педагогики. / Н. А. Константинов, Е. Н. Медведков, М. Ф. Шабаева – М. : Просвещение, 1974. – 447 с.
9. *Каменев С. А.* Хрестоматия по истории педагогики. / С. А. Каменев. – М. : Гас, 1935. – 640 с.
10. ВНИИФК. Научные труды 1997 года / под ред. С. Д. Неверковича, [и др.]. – М. : ВНИИФК, 1999. – 327 с.

11. Пономарев Г. Н. Личностно-ориентированное обучение как фактор совершенствования подготовки специалистов по физической культуре // Теория и практика физической культуры. – 1997. – № 12. – 32 с.
12. Кун Л. Всеобщая история физической культуры и спорта. / О. Кун. – Budapest : Sport, 1978. – 398 с.
13. Лесгафт П. Ф. Избранные педагогические сочинения / П. Ф. Лесгафт; сост. Г. Г. Шахведов. – М. : АПН СССР, 1952. – 289 с.
14. Коррекционная педагогика / под ред. Б. П. Пузанова. – М.: [б. н.] 1999. – 141 с.
15. Чепик В. Д. Физическая культура в социальных процессах : науч. попул. изд. / В. Д. Чепик. – М. : ТЕИС, 1995. – 168 с.

ИСТОРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ

Борис МАКСИМЧУК

*Винницкий государственный педагогический университета
имени Михаила Коцюбинского*

Аннотация. В статье исследованы связи исторического развития оздоровительной физической культуры, начиная со времен древнего Античного мира и заканчивая современным состоянием проблемы. Проведен историко-философский, педагогический анализ развития образования, теории и практики оздоровительной функции физической культуры.

Ключевые слова: оздоровительная физическая культура, история, педагогическая теория и практика.

THE HISTORICAL ASPECT OF THE PEDAGOGICAL PROVIDING OF PHYSICAL FITNESS

Borys MAKSYMCHUK

*Mychaylo Kotchyubynskyy Winnytsa state Pedagogical University
of the name of Michael Kocyubinskogo*

Abstract. The links of the historical development of physical fitness, from the beginning of ancient world time and concluding the modern state problem has been investigated in the article. Historical and philosophical, pedagogical analysis of education's development, the theory and practice of physical fitness function has been pursued.

Key words: health physical culture, history, pedagogical theory and practice.